

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

ЄВСЮКОВА Людмила Степанівна

УДК 378.091.33.046-021.64:504.75.05(043.3)

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ
ТЕХНОГЕННОЇ БЕЗПЕКИ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

Вінниця – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, м. Львів.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Козяр Михайло Миколайович,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
ректор, м. Львів.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук
Буркова Людмила Василівна,
Інститут обдарованої дитини Національної академії
педагогічних наук України, заступник директора з науково-
організаційної роботи, м. Київ;

кандидат педагогічних наук, доцент
Островерх Ольга Олександрівна,
Національний університет цивільного захисту України,
Державна служба України з надзвичайних ситуацій,
начальник кафедри наглядно-профілактичної діяльності,
м. Харків.

Захист відбудеться «17» вересня 2013 р. о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 05.053.01 у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21001, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, корп. № 2, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (21001, м. Вінниця, вул. Острозького, 32).

Автореферат розіслано «16» серпня 2013 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. М. Коломієць

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. В умовах радикальних змін у системі вищої освіти України розширюються й оновлюються функції вищих навчальних закладів (ВНЗ), зокрема, в системі Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС). Призначенням цих навчальних закладів є не лише надання курсантам і студентам міцних, глибоких і мобільних знань, а й формування в них широкого творчого потенціалу, здатність швидко адаптуватися до професійної діяльності та застосовувати набуті знання, вміння і навички в повсякденній діяльності.

З метою ефективної реалізації завдань цивільного захисту, зменшення матеріальних втрат і недопущення завдання шкоди об'єктам, матеріальним і культурним цінностям та довкіллю в разі виникнення надзвичайних ситуацій центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підпорядковані їм сили і засоби, підприємства, установи й організації незалежно від форми власності, добровільні рятувальні формування здійснюють оповіщення та інформування, спостереження і лабораторний контроль, укриття в захисних спорудах, евакуацію, інженерний, медичний, психологічний, біологічний, екологічний, радіаційний і хімічний захист. Фахівці оперативно-рятувальної служби ДСНС України безпосередньо забезпечують постійну готовність та керівництво підпорядкованих підрозділів щодо виконання заходів запобігання та реагування на надзвичайні ситуації. Від їхнього мистецтва переконувати і мобілізувати підлеглих залежить успіх у виконанні оперативно-службових завдань. Під час ліквідації аварій, стихійних лих, надзвичайних подій перше враження населення про людину в особі рятувника є домінуючим, а його професіоналізм часто є еталоном оцінки роботи оперативно-рятувальної служби загалом.

Аналіз наукових досліджень показав, що нині активно вивчаються різні аспекти підготовки фахівців до професійної діяльності (Б. Ананьєв, Л. Буркова, Л. Виготський, С. Гончаренко, Р. Гуревич, І. Зязюн, В. Петрук, С. Рубінштейн, Н. Шаметов, О. Шестопалюк та ін.); проблеми професійної діяльності та готовності до професійної діяльності (К. Абульханова-Славська, О. Бодальов, Е. Зеєр, Є. Ільїн, Є. Клімов, Р. Кричевський, Б. Ломов, О. Леонтьєв, А. Маркова, А. Реан, С. Рубінштейн, А. Хуторської та ін.); особливостей організації навчально-виховного процесу у військових ВНЗ (О. Барабанщиков, В. Давидов, В. Козлачков, Л. Лаптев, В. Михайловський, М. Нещадим, П. Образцов, Н. Феденко, В. Ягупов); визначення професійно важливих якостей майбутніх бакалаврів техногенної безпеки (М. Варій, М. Коваль, М. Козяр, А. Корчемний, В. Перевалов, А. Самонов); професійної підготовки фахівців ДСНС до дій у екстремальних та надзвичайних умовах (В. Гусєв, М. Корольчук, В. Крайнюк, О. Островерх, А. Самонов, Ю. Шойгу, А. Шленков). Водночас проблема професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки у ВНЗ ДСНС України досліджена поки ще недостатньо.

Нині науково-педагогічний склад ВНЗ ДСНС України орієнтований на пошук і освоєння нових методів, методик і технологій професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки. Одним із найбільш перспективних і ефективних шляхів удосконалення процесу навчання, орієнтованого на реалізацію програмних документів Болонської декларації розвитку освіти, є використання засобів інтерактивних технологій.

У контексті нашого дослідження мають суттєве значення праці В. Бикова, М. Кадемії, Т. Кудрявцева, В. Ляудіса, О. Матюшкіна, М. Махмутова, О. Пометун, Г. Селевко, М. Тейлор-Тома, І. Харламова, в яких розглядається застосування активних та інтерактивних технологій та роботи О. Бикової, Н. Вовчастої, О. Горохівського, О. Зачко, О. Козлова, А. Кузика, М. Кусій, Є. Пустовалова, Т. Рака, А. Ренкаса, Т. Ткаченко, Б. Шуневича, в яких досліджується застосування інтерактивних технологій як засобу професійної підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ ДСНС України. Наслідком такого широкого спектру досліджень є те, що науковий пошук у галузі професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки і дидактичних функцій засобів інтерактивних технологій здійснюються паралельно, незалежно один від іншого, що визначає значимість і актуальність цієї роботи. Важливість дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки зумовлена тим, що курсанти мають досить незначні можливості для практичного вираження, корекції та вдосконалення своїх комунікативних, управлінських здібностей і вмінь у рамках навчально-виховного процесу.

Актуальність проблеми визначається також низкою **суперечностей** між: збільшенням обсягу знань, необхідних для якісного виконання службових завдань, і відсутністю ефективної дидактичної системи навчання фахівців техногенної безпеки на даному етапі; дидактичними можливостями засобів інтерактивних технологій у професійній підготовці майбутніх бакалаврів техногенної безпеки і недостатнім рівнем їх реалізації у ВНЗ ДСНС України; необхідністю розвитку професійної компетентності та професійно важливих якостей курсантів і відсутністю стратегії її формування на практиці, в тому числі, з використанням засобів інтерактивних технологій; необхідністю доповнення традиційних форм і методів професійної підготовки бакалаврів техногенної безпеки засобами інтерактивних технологій і недостатньою розробленістю організаційно-педагогічних умов їх упровадження у навчально-виховний процес ВНЗ ДСНС України.

Результати аналізу службової діяльності фахівців техногенної безпеки дозволяють зробити висновок, що в зв'язку з недостатньою ефективністю практичної спрямованості навчання курсантів ВНЗ ДСНС України рівень їхньої готовності до професійної діяльності не зовсім відповідає сучасним вимогам. Важливість дослідження визначається ще і тим, що фахівець техногенної безпеки разом зі спеціальною підготовкою, крім експериментально-дослідницької, спеціально-прикладної та експлуатаційної професійної діяльності повинен мати організаційно-управлінські навички, котрі необхідні для успішного виконання оперативно-рятувальних завдань. Ураховуючи аргументовану актуальність проблеми, нами обрано тему дисертаційного дослідження: ***«Професійна підготовка майбутніх бакалаврів техногенної безпеки засобами інтерактивних технологій»***.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано за тематичним планом науково-дослідної роботи Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (ЛДУБЖД) за темою «Розробка моделей, методик та засобів вдосконалення професійної підготовки фахівців підрозділів МНС з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій» (РК №0107U009841). У дослідженні враховано вимоги Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про національну програму інформатизації»,

«Положення про організацію навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах», Наказу Міністерства освіти і науки (МОН) України «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу», Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку цивільного захисту на 2009-2013 роки» інших нормативних актів МОН і ДСНС України, що регламентують діяльність ВНЗ ДСНС України.

Тему дисертаційної роботи затверджено вченою радою Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (10.03.2010 р., протокол № 4) та узгоджено в Міжвідомчій Раді з координації наукових досліджень в галузі педагогіки та психології в Україні (25.01. 2011 р., протокол № 1).

Мета дослідження – визначити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити організаційно-педагогічні умови, що забезпечують ефективність професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки засобами інтерактивних технологій.

Для досягнення мети нами сформульовані такі **завдання**:

1. Проаналізувати проблеми професійної підготовки та формування готовності до професійної діяльності майбутніх бакалаврів техногенної безпеки; здійснити аналіз застосування інтерактивних технологій навчання у ВНЗ ДСНС України.

2. Визначити та теоретично обґрунтувати організаційно-педагогічні умови, уточнити критерії та рівні, розробити модель професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки засобами інтерактивних технологій у ВНЗ ДСНС України.

3. Експериментально перевірити ефективність організаційно-педагогічних умов і моделі професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки засобами інтерактивних технологій.

4. За результатами досліджень розробити словники-глосарії, методичні рекомендації, дидактичні матеріали для керівників, науково-педагогічного складу і курсантів ВНЗ ДСНС України щодо застосування засобів інтерактивних технологій для підвищення якості професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка бакалаврів техногенної безпеки у ВНЗ ДСНС України.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки засобами інтерактивних технологій у ВНЗ ДСНС України.

Робоча **гіпотеза дослідження** полягала в припущенні, що ефективність професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки засобами інтерактивних технологій підвищиться, якщо забезпечити реалізацію таких організаційно-педагогічних умов:

– комплексне застосування засобів інтерактивних технологій у навчальному процесі ВНЗ ДСНС України;

– використання засобів інтерактивних технологій з метою оптимізації фахової підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки;

– розвиток умінь самостійної діяльності курсантів засобами інформаційного освітнього середовища.

Для розв'язання поставлених завдань і перевірки гіпотези було використано комплекс **методів дослідження**: *теоретичні* (аналіз і синтез філософської,

педагогічної, соціально-психологічної, науково-методичної та спеціальної літератури) для порівняння, зіставлення різних поглядів на досліджувану проблему; *емпіричні* – спостереження, діагностичні методи (тестування, анкетування, опитування, бесіди), самооцінка, експертна оцінка, моделювання, вивчення результатів професійної підготовки курсантів; педагогічний експеримент з метою апробації ефективності обґрунтованих організаційно-педагогічних умов та моделі професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки засобами інтерактивних технологій; *методи статистичного опрацювання* результатів дослідження (графічний, математичної статистики, якісні методи аналізу та синтезу) – для перевірки ефективності визначених організаційно-педагогічних умов.

Організація та експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася головним чином на базі Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, а також у Національному університеті цивільного захисту України (м. Харків), Інституті державного управління у сфері цивільного захисту (м. Київ), Українському науково-дослідному інституті цивільного захисту (м. Київ). Дослідження проводилося поетапно – з 2009 по 2013 рік. У ньому взяли участь 702 особи (671 курсант та 31 науково-педагогічний працівник).

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягає в тому, що:

- *уперше* визначено та теоретично обґрунтовано сукупність організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки засобами інтерактивних технологій (комплексне застосування засобів інтерактивних технологій у навчальному процесі ВНЗ ДСНС України; використання засобів інтерактивних технологій з метою оптимізації фахової підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки; розвиток умінь самостійної діяльності курсантів засобами інформаційного освітнього середовища); вмотивовано і представлено модель професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки засобами інтерактивних технологій у ВНЗ ДСНС України;

- *уточнено* сутність, зміст і структуру організації професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки засобами інтерактивних технологій; критерії (мотивація (сформованість професійної мотивації кандидата на службу); професійна компетентність (успішність – сформованість професійних знань, практичних умінь і навичок); професійно важливі якості (професійний розвиток майбутнього фахівця)) та рівні (низький (неприпустимий); достатній (мінімальний); середній (продуктивний); високий (пошуковий)) професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки;

- *подальшого розвитку* набули наукові уявлення про зміст, форми і методи професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки (в тому числі мета, завдання, функції, принципи, закономірності, організаційні, дидактичні та виховні аспекти управління якістю професійної підготовки у ВНЗ ДСНС України).

Практичне значення дослідження полягає в тому, що в процесі роботи *розроблено та впроваджено* в навчальний процес ВНЗ ДСНС України авторську технологію організації й управління професійною підготовкою майбутніх бакалаврів техногенної безпеки у ВНЗ ДСНС України засобами інтерактивних технологій; спроектовано процес професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки; розроблено й апробовано Веб-квест «Інформаційна безпека»;

укладено словники-госарії, методичні рекомендації для керівників і науково-педагогічного складу ВНЗ ДСНС України, що можуть використовуватися під час упровадження засобів інтерактивних технологій у навчально-виховний процес для підвищення ефективності й якості освіти, підготовки висококваліфікованих кадрів для ДСНС України.

Основні положення дисертаційного дослідження **впроваджено** в навчальний процес Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (довідка № 8/921/05-03 від 08.05.2013 р.), Національного університету цивільного захисту України (довідка № 01/1723 від 07.05.2013 р.), у наукові дослідження Українського науково-дослідного інституту цивільного захисту (довідка № 93/7-715 від 15.04.2013 р.), Інституту державного управління у сфері цивільного захисту (довідка № 419-03/12 від 16.04.2013 р.), Навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Київської області (довідка № 148 від 22.04.2013 р.), Навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Донецької області (довідка № 362 від 07.05.2013 р.).

Особистий внесок здобувача. Основні наукові результати одержані особисто дисертантом. В опублікованому спільно з М. Кадемією і Т. Ткаченко словнику-госарії проведено добір термінології з наступної тематики: «Засоби інтерактивних технологій»; у 2 статтях, написаних у співавторстві з М. Козяром дисертантом здійснено аналіз питань професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні, методичні та практичні результати і загальні висновки наукових пошуків доповідалися й обговорювалися на міжнародних науково-практичних конференціях: «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2010, 2012), «Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи» (Львів, 2012), «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2012); «Нові педагогічні технології в освіті та формування гуманітарно-технічної еліти» (Харків, 2013); XIII Всеукраїнській науковій конференції молодих вчених «Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях молодих вчених» (Черкаси, 2013), I Всеукраїнській конференції молодих учених і студентів «Актуальні проблеми сучасної науки і наукових досліджень» (Вінниця, 2013); II регіональній конференції студентів магістратури, аспірантів, здобувачів і докторантів «Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень» (Вінниця, 2012); засіданнях кафедр інформаційних технологій та телекомунікаційних систем, педагогіки та практичної психології ЛДУБЖД.

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено в 15 публікаціях (з них – 12 одноосібних), 9 – у провідних наукових фахових виданнях, з переліку затверджені ВАК України.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків на 18 сторінках, списку використаних джерел (який містить 270 найменувань, з яких 12 – іноземними мовами). Загальний обсяг роботи становить 218 сторінок, з яких основного тексту – 168 сторінок, 17 таблиць та 15 рисунків на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження, ступінь вивчення обраної проблеми; сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет і гіпотезу дослідження; схарактеризовано методологічні, теоретичні та нормативно-правові основи наукового пошуку; розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення дисертаційної роботи; означено особистий внесок здобувача; представлено відомості про апробацію та впровадження результатів роботи.

У першому розділі – **«Теоретичні засади професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки»** – проаналізовано науково-педагогічні проблеми професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки; розглянуто питання формування готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців техногенної безпеки; напрями застосування інтерактивних технологій навчання у ВНЗ ДСНС України.

Означено та детально схарактеризовано напрями професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки у ВНЗ ДСНС України: в галузі техногенної безпеки, психологічний, правовий, морально-етичний, економічний, екологічний, фізичний, естетичний, цивільно-патріотичний.

Проаналізовано поняття «компетентність», «компетенція» та вплив компетентнісного підходу на підготовку майбутніх фахівців служби МНС України до професійної діяльності. Сформульовано означення професійної компетентності фахівця техногенної безпеки – *це сукупність професійних знань, практичних умінь і навичок, що формуються під час професійної підготовки в галузі техногенної безпеки, психологічної, правової, морально-етичної, економічної, екологічної, фізичної, естетичної та цивільно-патріотичної підготовки, що пов'язані із виконанням професійної діяльності на високому рівні, а також критичність мислення; саморефлексія; лідерський потенціал.*

Здійснено аналіз досліджень Б. Ананьєва, Л. Виготського, Р. Гуревича, М. Козяра, Г. Костюка, Р. Кричевського, Б. Ломова, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна та ін., в яких розглядаються проблеми професійної діяльності та готовності до професійної діяльності, з'ясовано, що у визначенні змісту та структурних компонентів готовності до певного виду діяльності поки ще не існує єдиного підходу.

Установлено, що ефективність виконання будь-якої професійної діяльності передбачає: наявність суб'єкта цієї діяльності, який має індивідуально-типологічні характеристики особистості та певний набір професійно важливих якостей (система ознак суб'єкта професійної діяльності, що зумовлює ефективність її реалізації); структуру такої діяльності, котра складається з компонентів (системи ознак, що характеризує особливості реалізації професійної діяльності її суб'єктом); чітко окреслену систему завдань, що реалізуються шляхом послідовного виконання професійних функцій із застосуванням ефективних, інноваційних прийомів і технологій.

Вивчення праць М. Варія, М. Козяра, А. Корчемного, Л. Кузнєцова, В. Перевалова та ін., дозволило нам визначити професійно важливі якості майбутніх бакалаврів техногенної безпеки (аттенційні здібності (увага – вибірковість, обсяг, стійкість, концентрація, розподіл, переключення); спостережливість; мнемічні здібності (пам'ять – її обсяг, міцність збереження матеріалу, точність і швидкість відтворення та ін.); моторні (рухові) властивості – точність і швидкість рухів;

сенсорні властивості (чутливість аналізаторів, здатність до відчуття температури, відтінків кольору і т.д.); імажитивні (імагінативні) здібності (здатність оперувати образами об'єктів, уява, інтуїція, вміння прогнозувати події); розумові (інтелектуальні) здібності; емоційна стійкість, самоконтроль поведінки, стійкість до стресу; вольові якості фахівця; риторичні (чіткість, розбірливість мови); комунікативні (здатність встановлювати міжособистісні контакти, товариськість, організаторські здібності); особиста відповідальність, терпимість, безоціночне відношення до людей; поєднання теоретичних знань з професійною підготовкою; володіння інноваційними методами та технологіями в галузі техногенної безпеки).

Розгляд наукових джерел показав, що проблемі методів активного навчання присвячено чимало досліджень в галузі психології і педагогіки (Т. Кудрявцев, І. Лернер, О. Матюшкін, М. Махмутов, М. Тейлор-Тома). Вони поділяються на неімітаційні й імітаційні (неігрові й ігрові). З точки зору педагогіки, методи активного навчання як засіб розвитку пізнавальної активності, поділяють на три групи: методи програмованого навчання, проблемного навчання та інтерактивного (комунікативного) навчання (В. Ляудіс). Наведено класифікаційні характеристики інтерактивних технологій навчання (за Г. Селевко), котрі можуть застосовуватися з метою підготовки до професійної діяльності майбутніх бакалаврів техногенної безпеки (за рівнем застосування; філософською основою; основним фактором розвитку; концепцією засвоєння; орієнтацією на особистісні структури; характером змісту і структури; типом управління пізнавальною діяльністю; організаційними формами; підходом до людини; переважаючими в навчанні методами).

Охарактеризовано низку інтерактивних технологій навчання, що найчастіше застосовуються у ВНЗ ДСНС України (діалог, синтез думок, пошук інформації, коло ідей), акваріум, мозковий штурм, броунівський рух, дерево рішень, громадські слухання, рольова (ділова) гра, симуляційні ігри, метод ПРЕС, займи позицію).

У другому розділі – **«Організаційно-педагогічні умови професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки засобами інтерактивних технологій»** – на основі аналізу психологічної, педагогічної та методичної літератури і досвіду роботи ВНЗ визначено та теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови та опрацьовано модель професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки засобами інтерактивних технологій.

Вимоги до професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки традиційно висуваються з позицій впливу на кандидатів зовнішніх чинників, що вимагають від них відповідальності за вибір рішень під час виконання завдань у надзвичайних ситуаціях, свідомого ставлення до службових обов'язків. Зміни в структурі галузевої системи підготовки кадрів, додаткові професійні завдання, що покладаються на оперативно-рятувальні підрозділи цивільного захисту, вимагають від відомчих навчальних закладів внесення відповідних коректив до змісту й обсягів навчальних дисциплін, що має відображати не лише досвід традиційної галузевої освіти в Україні, а й підходи до фахової підготовки, запроваджені в інших країнах.

Аспектний аналіз вітчизняної та зарубіжної психологічної, педагогічної, спеціальної і методичної літератури, проведене дослідження й результати опитування науково-педагогічного складу ВНЗ ДСНС України показали, що ефективна професійна підготовка майбутніх бакалаврів техногенної безпеки у ВНЗ

ДСНС може бути досягнута за таких організаційно-педагогічних умов: комплексне застосування засобів інтерактивних технологій у навчальному процесі ВНЗ ДСНС України; використання засобів інтерактивних технологій з метою оптимізації фахової підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки; розвиток умінь самостійної діяльності курсантів засобами інформаційного освітнього середовища.

Ці організаційно-педагогічні умови та критерії професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки (мотивація; професійна компетентність; професійно важливі якості) покликані психологічно грамотно ввести курсантів у суть, призначення, цінності, зміст професійної діяльності. Виокремлено чотири рівні професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки до професійної діяльності: низький (неприпустимий); достатній (мінімальний); середній (продуктивний); високий (пошуковий). Вони ж є основою для розроблення моделі професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки засобами інтерактивних технологій у ВНЗ ДСНС України (рис. 1).

Здійснено класифікацію засобів інтерактивних технологій відповідно за такою формою: цільові установки професійної підготовки (загальна відповідність цільової класифікації, призначення і місце в технологічному процесі навчання, предметні галузі застосування); цільові установки користувачів; цільові установки розробників. Проаналізовано додаткові характеристики кожного з типів у класифікації: склад; особливості; поширеність і перспективність.

Визначено, що професійна підготовка майбутніх бакалаврів техногенної безпеки у ВНЗ ДСНС України має включати комплексне застосування таких засобів інтерактивних технологій: 1. Підтримка лекційного курсу (презентації, відео-, он-лайн лекції). 2. Моделювання процесів і явищ. 3. Моделювання технічного прийому. 4. Моделювання технічної системи. 5. Збірники завдань, генератори прикладів і завдань. 6. Тестові й контролюючі засоби. 7. Довідкові системи. 8. Ігрові навчальні програми. 9. Електронні підручники та електронні навчально-методичні комплекси. 10. Експертні системи. 11. Інтегровані інтерактивні комплекси. 12. Мобільні тренажери.

Сформульовано правила здійснення професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки засобами інтерактивних технологій: вносити елементи, що ускладнюють виконання завдання, тільки після освоєння курсантами порядку виконання дій в звичайних умовах; прийоми моделювання чинників професійної діяльності за призначенням повинні відповідати змісту дій, що відпрацьовуються; моделювати ситуації професійної діяльності необхідно у випадковому порядку, несподівано для курсантів, щоб не було звикання до послідовності моделювання, бажано постійно змінювати вираженість і поєднання модельованих чинників діяльності; найчастіше слід моделювати ті чинники, вірогідність дії яких вища; під час моделювання рівень психічного навантаження має дозволяти більшості особового складу одержати позитивний результат у подоланні напруженості та досягненні успіху. Таке дозування навантажень буде сприяти формуванню в курсантів упевненості в собі, стимулювати їхнє бажання одержати більш складне завдання; якщо курсант «не впорався» з модельованою ситуацією, йому на наступному тренуванні треба запропонувати легше завдання за тими модельованими чинниками, які стали причиною ускладнення.

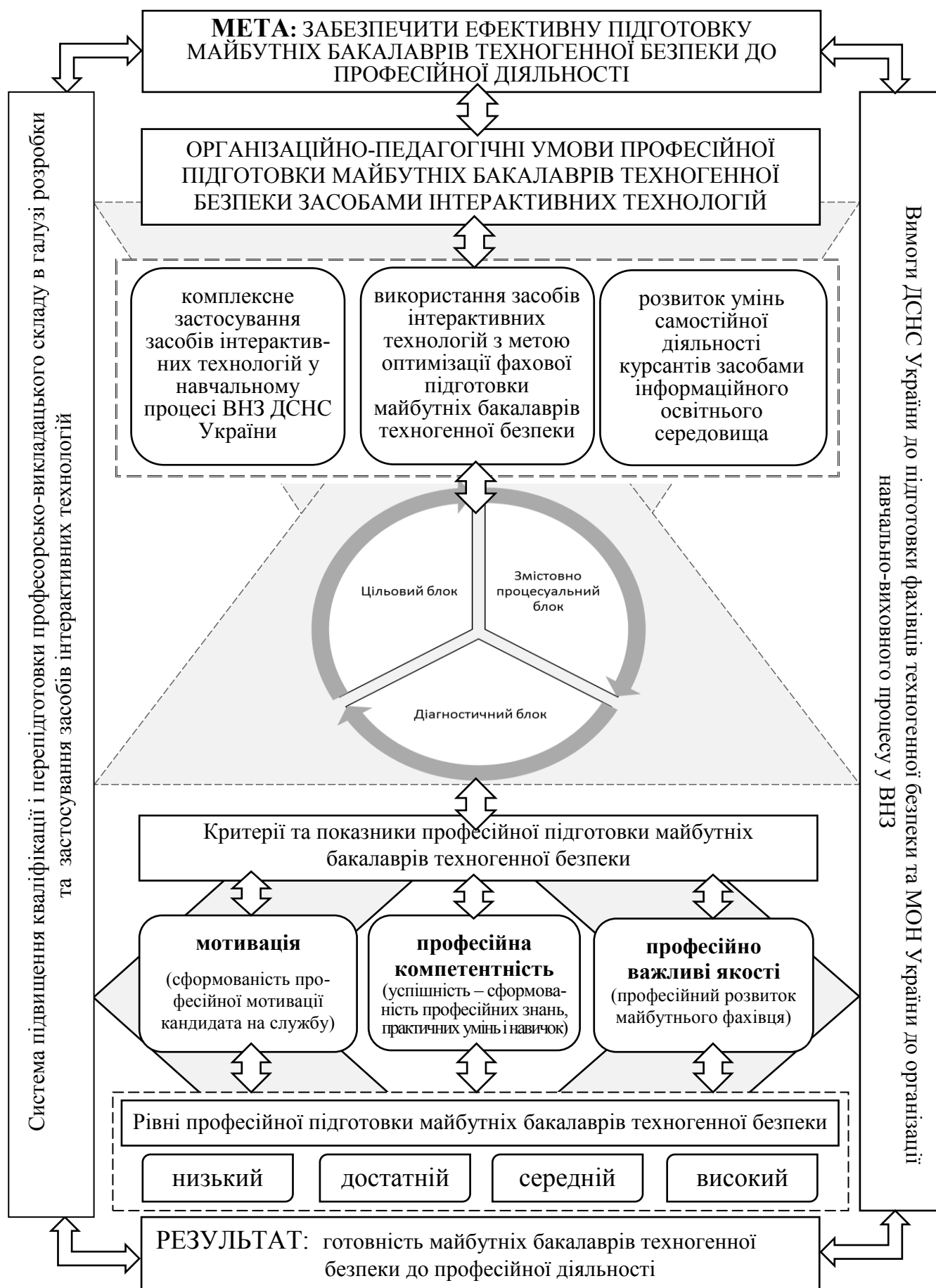

Рис. 1. Модель професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки засобами інтерактивних технологій

Використання засобів інтерактивних технологій з метою оптимізації фахової підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки має включати наступні рівні: концептуальний (проектування та розробка засобів інтерактивних технологій); організаційно-технологічний (опрацювання програмних документів, алгоритмів, механізмів реалізації засобів інтерактивних технологій); методичний (розробка конкретних форм, прийомів, методик).

Визначено систему заходів оптимізації навчально-виховного процесу, що покладені в основу авторської технології організації й управління професійною підготовкою, а саме: здійснення професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки засобами інтерактивних технологій має проходити у три етапи:

1. Етап базової підготовки (1-2 курс). Формуються фундаментальні знання. Доцільно застосовувати наступні засоби інтерактивних технологій: Підтримка лекційного курсу (презентації, відео-, он-лайн лекції); моделювання процесів і явищ; моделювання технічного прийому; збірники завдань, генератори прикладів і завдань; тестові й контролюючі засоби; довідкові системи; електронні підручники та електронні навчально-методичні комплекси.

2. Етап загальнопрофесійної підготовки (3 курс). Формуються основні знання і вміння для подальшого освоєння фаху під час вивчення дисциплін циклів гуманітарної та соціально-економічної підготовки. Варто застосовувати засоби моделювання технічної системи; ігрові навчальні програми та експертні системи.

3. Етап підготовки за посадовим призначенням (4 курс). Цей етап є визначальним для професійної підготовки, основний акцент робиться на формування професійної компетентності курсантів, розвиток у них мотивації та професійно важливих якостей, тому дуже важливо проводити заняття на основі моделювання реальних виробничих ситуацій, що можливо зреалізувати засобами інтегрованих інтерактивних комплексів, таких як: «Навчальний CALL-центр системи 112»; «Навчально-тренувальний кризовий центр», «Психолого-тренувальний центр підготовки пожежних та аварійно-рятувальних команд» і мобільних тренажерів (наприклад, Fire Trainer ML 2000 «EGERIA»).

Розглянуто розвиток умінь самостійної діяльності курсантів засобами інформаційного освітнього середовища ВНЗ ДСНС України. Виділено інваріантну й варіативну складові, під час оволодіння якими відбувається формування особистості з безпечним типом поведінки на професійному рівні у взаємодії з навколишнім середовищем та наступними вміннями самостійної діяльності в галузі техногенної безпеки. Досліджено класифікацію умінь самостійної діяльності (мотиваційні, організаційні, діяльнісні, комунікативні, вміння контролю і корекції). Виокремлено додаткові можливості для здійснення самостійної діяльності курсантів (інформаційне освітнє середовище; проектні технології; тематичні Веб-сайти, освітні Веб-портали і Веб-квести). Розроблено Веб-квест «Інформаційна безпека».

У третьому розділі – **«Експериментальна перевірка організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки засобами інтерактивних технологій»** – розкрито методику організації і проведення дослідно-експериментальної перевірки ефективності професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки засобами інтерактивних технологій; проведено узагальнення результатів педагогічного експерименту.

Дослідно-експериментальна робота проходила у три етапи: констатувальний (2009-2011 рр.); формувальний (2011-2013 рр.); узагальнювальний (2013 рр.).

На констатувальному етапі у 2009-2010 рр. вивчено історичний досвід розвитку професійної освіти; проведено аналіз психолого-педагогічної, філософської та методичної літератури з різних аспектів професійної діяльності фахівців ДСНС України; вітчизняних та зарубіжних досліджень, близьких до тематики дисертаційних досліджень; виокремлено проблеми формування професійних знань, практичних умінь і навичок майбутніх бакалаврів техногенної безпеки; визначено методологічні атрибути дослідження (наукову проблему, мету, завдання, сформульовано гіпотезу, розроблено програму і методику проведення педагогічного дослідження).

З метою вивчення проблем і перспектив організації процесу професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки та визначення готовності курсантів ВНЗ ДСНС України до професійної діяльності, на констатувальному етапі експерименту проводилася діагностика прояву показників професійної готовності; визначався характер навчальної мотивації та прояв професійно важливих якостей за допомогою ряду методик. Для одержання точної картини формування мотивації, професійної компетентності та розвитку професійно важливих якостей у курсантів 3-го курсу до експерименту (травень-червень, 2011 р.) проведено тестування, анкетування і контрольні зрізи. Виявлено певні розбіжності між якістю професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки і вимогами суспільства, МОН і ДСНС; з'ясовано відсутність систематичного і планомірного застосування засобів інтерактивних технологій у професійній і практичній підготовці; визначено вимоги до професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки; встановлено недоліки в традиційній системі професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки; обґрунтовано доцільність і окреслено напрями розробки і впровадження інформаційного освітнього середовища в навчально-виховний процес ВНЗ ДСНС України; встановлено ціннісно-мотиваційні та психолого-педагогічні передумови розвитку професійно важливих якостей; визначено початковий тип мотиваційної спрямованості та рівень професійної мотивації; ступінь готовності до ризику тощо.

На *формуальному етапі* експерименту (2011-2013 рр.) проведено експериментальну перевірку організаційно-педагогічних умов та моделі професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки засобами інтерактивних технологій.

На початку формувального експерименту науково-педагогічний склад був ознайомлений з його метою й завданнями, методикою проведення. Кожен із них одержав пакет матеріалів щодо впровадження розроблених організаційно-педагогічних умов професійної підготовки та докладні методичні рекомендації щодо їх використання. Контрольні та експериментальні групи добиралися однаковими за успішністю. Для зручності проведення розрахунків за допомогою програм MS Office експериментальні групи (ЕГ) були об'єднані в одну ЕГ (124 курсанти). Усі контрольні групи (КГ) – в КГ (125 курсантів). Проведені статистичні підрахунки з використанням t-критерію Стюдента ($t_{\text{розр}} = -0,62 < t_{\text{табл}} = 1,96$) та критерію χ^2

Пірсона ($\chi^2_{\text{табл}} = 76,81 > \chi^2_{\text{експ}} = 0,01$), підтвердили, що інтелектуальний рівень курсантів КГ і ЕГ однотипний, тобто дані групи – однорідні.

У ЕГ навчальна робота проводилася за наступними напрямками: апробувались відібрані або розроблені інтерактивні методи, прийоми, засоби й технології професійно орієнтованого навчання; розроблялась і проходила первинну апробацію система засобів інтерактивних технологій, спеціально спрямованих на розвиток професійно важливих якостей і формування мотивації до навчання та професійної діяльності. В КГ – за традиційною методикою та такою, що склалася в процесі педагогічної діяльності науково-педагогічного складу ВНЗ ДСНС.

Оцінювання ефективності професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки засобами інтерактивних технологій зреалізовувалися з використанням наступних критеріїв:

1. Мотивація («Методика вивчення професійної мотивації кандидата на службу» проводилася на першому (січень, 2009 р.) та четвертому (квітень, 2012 р.) курсах). Визначено, що курсанти ЕГ мають більш високий (пошуковий) – 38% та середній (продуктивний) – 39% рівні мотивації; відповідальніше ставляться до майбутньої професійної діяльності; краще готові до ризику, до виконання службових обов'язків у екстремальних ситуаціях; усвідомлюють відповідальність за прийняття рішень, а курсанти КГ мають більш низький високий (пошуковий) – 32% та середній (продуктивний) – 36% рівні мотивації; більш романтично ставляться до професії, схильні покладати відповідальність на себе, менше довіряють груповій роботі, що не допустимо в умовах ліквідації техногенної небезпеки.

2. Професійна компетентність. Визначення рівня сформованості професійних знань, практичних умінь і навичок проходило за результатами контрольного зрізу знань на основі розроблених наскрізних завдань, що передбачають знання навчальних матеріалів з дисциплін професійної та практичної підготовки («Пожежна профілактика технологічних процесів», «Пожежна та аварійно-рятувальна техніка», «Пожежна тактика», «Пожежна і виробнича автоматика», «Рятувальна підготовка», «Навчальна практика на посаді начальника караулу СДПЧ» (квітень, 2012 р.), за результатами складання екзаменаційної сесії та державної атестації (рис. 2).

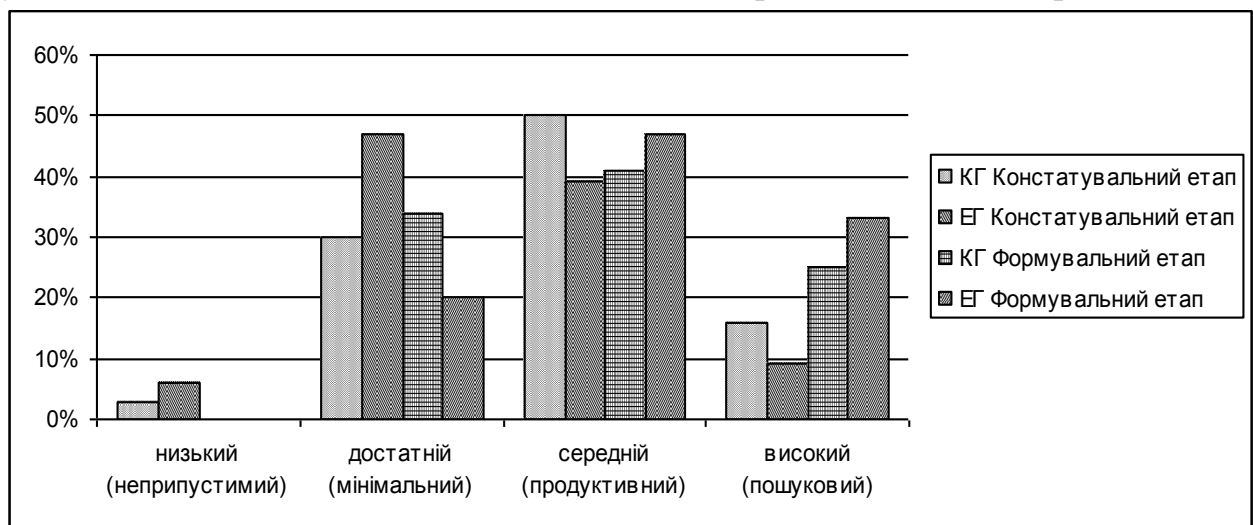

Рис. 2. Динаміка рівнів готовності до професійної діяльності курсантів КГ і ЕГ до та після дослідно-експериментальної роботи

Визначено, що зменшилася частка курсантів, які мали низький (неприпустимий) рівень на 6% в ЕГ і 3% в КГ; частка курсантів, які мали достатній (мінімальний) рівень зменшилася на 27 % у ЕГ і збільшилася на 4% у КГ. Зросла кількість курсантів із середнім (продуктивним) рівнем сформованості професійної підготовки на 8% в ЕГ і зменшилася на 9% у КГ; зросла на 24% у ЕГ та 11% у КГ частка курсантів з високим (пошуковим) рівнем. За одержаними даними поліпшення показників професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки в ЕГ відбулося приблизно на 9%, у той час як у КГ показники покращилися тільки на 3%.

Проведене анкетування «Ставлення до самостійної діяльності засобами інформаційного освітнього середовища» (на першому (травень, 2009 р.) та четвертому (квітень, 2012 р.) курсах) показало, що в курсантів на першому курсі не були сформовані навички самостійної діяльності, проте проявлявся інтерес до різноманітних її видів. У порівнянні з першим курсом курсанти ЕГ на четвертому курсі дуже серйозно підходили до виконання самостійної діяльності, оскільки вона надає можливість не тільки виявити самостійність, а й поглибити свої знання, вміння, навички через роботу з додатковою літературою, відпрацювати практичні навички під час проведення занять в інтегрованих інтерактивних комплексах і мобільних тренажерах. Це дозволило курсантам ЕГ перевірити свою готовність до професійної діяльності, сформувати професійно важливі якості та професійну компетентність. Аналіз результатів анкетування курсантів 4 курсу (і ЕГ, і КГ) показав важливість допомоги викладача під час виконання самостійної діяльності, починаючи з першого курсу, хоча робота із засобами інформаційного освітнього середовища забезпечує формування більшої самостійності, про що зазначили 48 % курсантів ЕГ порівняно з 35 % курсантів КГ.

3. Професійно важливі якості. Для оцінки поведінкових стратегій і моделей долаючої поведінки використовувався опитувальник SACS-«Стратегії подолання стресових ситуацій» (С. Хобфолл) у модифікації Н. Водоп'янової, що дозволило оцінити особливості роботи в складних (стресових) ситуаціях за 9 моделями. Експериментально перевірено, що більше половини курсантів ЕГ, перебуваючи в стресовій ситуації, поведуться активно, заповзято, самостійно шукають шляхи вирішення проблеми. Рішення приймають обдуманно, здатні адекватно оцінити свої можливості, скоригувати як свою поведінку, так і поведінку оточуючих. Просоціальна спрямованість, тобто прихильність до соціальної взаємодії, сприяє встановленню тісних контактів з оточуючими людьми, тим самим, збільшуючи ймовірність надання допомоги й підтримки в несприятливій, складній екстремальній і надзвичайній ситуації, що підтверджує висунуту гіпотезу.

Методика діагностики ступеню готовності до ризику («RSK», Г. Шуберт) дозволила оцінити особливості поведінкових реакцій людини в ситуаціях, пов'язаних з невизначеністю для життя, що вимагають порушення встановлених норм, правил. Проведені дослідження показали наступні результати: у курсантів ЕГ готовність до ризику вища, ніж у курсантів КГ; із зростанням відторгнутості особистості, в ситуації внутрішнього конфлікту зростає готовність до ризику; в курсантів ЕГ в умовах групової роботи готовність до ризику виявляється сильніше, ніж при діях поодиночці, і залежить від групових очікувань. Для 62% курсантів ЕГ характерний високий рівень нервово-психічної стійкості і, отже, для них властивий

менший ризик дезадаптації в стресі. Для 38% випробовуваних рівень нервово-психічної стійкості знаходиться в нормі. Для 43% курсантів КГ характерні середні значення рівня нервово-психічної стійкості. 47% опитаних мають низький рівень нервово-психічної стійкості і, отже, більший ризик дезадаптації в стресі.

На узагальнювальному етапі (2013 рр.) проаналізовано працевлаштування випускників ВНЗ ДСНС України; опрацьовано одержані результати за допомогою статистичних методів; досліджено, узагальнено та систематизовано результати дослідження; визначено напрями подальших досліджень у галузі професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки; оформлене дисертаційне дослідження.

Дослідно-експериментальна робота викликала необхідність переосмислення питань готовності педагогічних кадрів профілюючих кафедр до використання в навчальному процесі міждисциплінарних і внутрішньодисциплінарних зв'язків; технологій навчання, що розвивають пізнавальну активність курсантів; електронного навчання, методів, прийомів і засобів навчання, що імітують умови майбутньої професійної діяльності. Без впливу викладача на розумову діяльність курсантів неможливо здійснити високий рівень сприйняття знань, їх осмислення, що і спонукає викладацький склад змінювати освітню програму, навчаючись застосуванню професійно орієнтованих засобів інтерактивних технологій. Запропонована в процесі дослідження програма навчання педагогічного персоналу застосуванню професійно орієнтованих засобів інтерактивних технологій, широка база навчально-методичного забезпечення дозволила значно зблизити позиції викладачів і запити курсантів у питаннях підвищення якості професійної підготовки, використання викладачами різноманітних форм проведення занять, організації навчально-виховного процесу у ВНЗ ДСНС України в цілому.

У **загальних висновках** викладено основні результати теоретичного й методичного обґрунтування та розроблення процесу професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки засобами інтерактивних технологій у ВНЗ ДСНС України.

1. У дисертації досліджено процес професійної підготовки майбутніх фахівців ДСНС у контексті вдосконалення якості вищої освіти майбутніх бакалаврів техногенної безпеки. Визначено, що навчання і професійна підготовка у ВНЗ ДСНС України нерозривно пов'язані, оскільки її ефективність залежить від міри включення курсантів в активну навчально-пізнавальну, службову, громадську й патріотичну, морально-практичну, оздоровчу діяльність, котрі, взаємодіючи одна з іншою, формують і розвивають цілісну особистість майбутніх бакалаврів техногенної безпеки. Проведено аналіз досліджень у яких розглядаються проблеми професійної діяльності та готовності до професійної діяльності. Наведено узагальнення основних визначень поняття «діяльність», їх характеристики; розкрито структуру реалізації професійної діяльності її суб'єктом; визначено професійно важливі якості майбутніх бакалаврів техногенної безпеки.

На основі порівняння понять «інтерактивне навчання», «інтерактивні методи навчання», «інтерактивні технології навчання» з'ясовано, що нині немає єдиного підходу до їх визначення. Встановлено, що застосування інтерактивних технологій навчання у ВНЗ ДСНС України сприяє формуванню навичок та вмінь як

професійних, так і загальнонавчальних; виробленню життєвих цінностей; створенню атмосфери співробітництва, взаємодії; розвитку професійно важливих якостей та професійної компетентності курсантів.

2. У процесі дослідження визначено та теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови; критерії (мотивація; професійна компетентність; професійно важливі якості) та рівні (низький (неприпустимий); достатній (мінімальний); середній (продуктивний); високий (пошуковий)) професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки. Розроблено модель, що включає наступні блоки: цільовий, змістовно-процесуальний і діагностичний. Ця модель базується на реалізації професійно орієнтованого підходу, при цьому знання, вміння і навички зберігають важливе значення, але вже не як мета, а як засіб досягнення мети – професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки до фахової діяльності засобами інтерактивних технологій відповідно до вимог МОН та ДСНС України.

Обґрунтовано комплексне застосування засобів інтерактивних технологій, спроектовано процес професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки (на концептуальному, організаційно-технологічному, методичному рівні), систему заходів оптимізації навчально-виховного процесу, які покладено в основу авторської технології організації і управління професійною підготовкою майбутніх бакалаврів техногенної безпеки у ВНЗ ДСНС України (здійснення професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки засобами інтерактивних технологій має проходити у три етапи, на кожному з яких доцільно комплексно використовувати визначені засоби інтерактивних технологій).

Умотивовано, що формування вмінь та навичок самостійної діяльності спрямоване на залучення майбутніх бакалаврів техногенної безпеки до самостійного, неперервного поповнення знань, а також їх реалізації під час розв'язання практичних завдань, котрі пов'язані з небезпекою для людини, суспільства та навколишнього середовища.

3. У дослідженні експериментально перевірено ефективність організаційно-педагогічних умов і моделі професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки засобами інтерактивних технологій. Дослідно-експериментальна робота проводилася комплексно в три етапи і включала організаційно-педагогічні заходи щодо вдосконалення професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки у ВНЗ ДСНС України. Комбіноване застосування теоретичних і емпіричних методів дослідження, аналіз і порівняння одержаних результатів дозволили якісно вирішити складні завдання впровадження та перевірки ефективності організаційно-педагогічних умов та моделі. Розроблена та впроваджена авторська технологія організації і управління професійною підготовкою майбутніх бакалаврів техногенної безпеки у ВНЗ ДСНС України засобами інтерактивних технологій сприяла формуванню у курсантів підготовленості до вирішення професійних завдань, мотивації, розвитку у них професійно важливих якостей, особистісному та професійному розвитку, формуванню їх професійної компетентності, вмінь експертної оцінки, необхідної для оцінки екстремальної і надзвичайної ситуації, діяльності усієї команди і конкретного працівника; інтерактивної взаємодії з різними людьми; забезпеченню

високого рівня підготовленості, необхідного для вирішення поставлених завдань у галузі техногенної безпеки.

4. Узагальнені результати проведених нами досліджень свідчать про ефективність запропонованої методики; експериментальними даними доведено, що вихідна методологія є правильною, мета досягнута, поставлені завдання розв'язані. За результатами досліджень укладено словники-глосарії, методичні рекомендації, дидактичні матеріали для керівників, науково-педагогічного складу і курсантів щодо застосування засобів інтерактивних технологій для підвищення якості професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки, які можуть використовуватися у ВНЗ ДСНС, а також в інших навчальних закладах України.

Проведене дослідження, звісно, не вичерпує всіх аспектів пов'язаних з особливостями застосування засобів інтерактивних технологій для підвищення якості професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки. Перспективними напрямками подальших досліджень можуть бути такі: поглиблення практичної спрямованості навчально-виховного процесу ВНЗ ДСНС України; координація роботи кафедр й інститутів з розробки та комплексного застосування професійно орієнтованих засобів інтерактивних технологій; вдосконалення управління професійною освітою майбутніх бакалаврів техногенної безпеки з метою досягнення його результативності; організаційне та технічне забезпечення навчально-виховного процесу ВНЗ ДСНС України.

Основні положення та результати дослідження викладені у таких публікаціях автора:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. **Євсюкова Л. С.** Формування індивідуального стилю професійної діяльності та спілкування майбутніх фахівців МНС / **Л. С. Євсюкова** // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. ; редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. — Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2010. — [вип. 26]. — С. 246-250.

2. **Євсюкова Л. С.** E-learning: переваги та проблеми / **Л. С. Євсюкова** // Вісник Черкаського університету : серія педагогічні науки ; редкол. : А. І. Кузьмінський (головний редактор) та ін. — Черкаси : Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2011. — [вип. 211, частина II]. — С. 73-78.

3. **Євсюкова Л. С.** Професійна компетентність майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності / **Л. С. Євсюкова**, М. М. Козяр // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. ; редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. — Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2011. — [вип. 28]. — С. 22-25.

4. **Євсюкова Л. С.** Організація навчального процесу з використанням сервісів Веб 2.0 / **Л. С. Євсюкова** // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : педагогіка і психологія : зб. наук. пр. ; редкол. : В. І. Шахов (голова) та ін. — Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2011. — [вип. 34]. — С. 24-28.

5. **Євсюкова Л. С.** Формування самоосвітньої компетенції – необхідна умова якісної підготовки майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності / **Л. С. Євсюкова** // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці

фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. ; редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. — Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2012. — [вип. 30]. — С. 351-355.

6. **Євсюкова Л. С.** Формування вмінь самостійної діяльності майбутніх фахівців з безпеки життєдіяльності у ВНЗ / **Л. С. Євсюкова** // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи : зб. наук. пр. / [редкол. : Л. Б. Лук'янова (голова) та ін.] ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України — К.-Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2012. — [вип. 4]. — С. 125-132.

7. **Євсюкова Л. С.** Створення та наповнення інформаційного та освітнього середовища вищого навчального закладу / **Л. С. Євсюкова** // Вища освіта України : Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору». — Київ : Вид-во «Гнозис», 2012. — [додаток 1 до вип. 27, том III (36)]. — С. 92-98.

8. **Євсюкова Л. С.** Особливості професійної підготовки майбутніх фахівців служби МНС / **Л. С. Євсюкова** // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи : зб. наук. пр. / [редкол. : Л. Б. Лук'янова (голова) та ін.] ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України — К. : Едельвейс, 2012. — [вип. 5]. — С. 111-116.

9. **Євсюкова Л. С.** Пути совершенствования подготовки будущих бакалавров техногенной безопасности средствами интерактивных технологий / **Л. С. Євсюкова** // Вестник Командно-инженерного института МЧС Республики Беларусь : научный журнал ; редкол. : И. И. Полевода и др. — Минск : Государственное учреждение образования Командно-инженерный институт», 2013. — [№1 (17)]. — С. 98-103.

Опубліковані праці апробаційного характеру

10. **Євсюкова Л. С.** Застосування інтерактивних технологій навчання у ВНЗ ДСНС України / **Л. С. Євсюкова** // Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень : зб. наук. пр. / [редкол. : Р. С. Гуревич (голова) та ін.] ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського — Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2012. — С. 41-44.

11. Інноваційні технології навчання : словник-глосарій / Кадемія М. Ю., Ткаченко Т. В. **Євсюкова Л. С.** — Львів : Вид-во «СПОЛОМ», 2011. — 196 с.

12. Інтерактивні технології навчання : словник-глосарій [уклад. **Л. С. Євсюкова**]. — Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2013. — 186 с.

13. **Євсюкова Л.** Організаційно-педагогічні умови професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки засобами інтерактивних технологій / **Людмила Євсюкова** ; за заг. ред. доктора пед. наук, професора Козяра М. М. — Львів : Вид-во СПОЛОМ, 2013. — 100 с.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

14. **Євсюкова Л. С.** Навчальний процес в інтегрованому освітньому середовищі / **Л. С. Євсюкова**, М. М. Козяр // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. ; за ред. Л. Л. Товаржнянського, О. Г. Романовського. — Харків : НТУ «ХП», 2011. — [вип. 29 (33)]. — С. 169-174.

15. **Євсюкова Л. С.** Використання інтерактивних технологій і засобів навчання у ВНЗ / **Л. С. Євсюкова** // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи : зб. наук. пр. ; [за ред. М. М. Козяра та Н. Г. Ничкало]. — Львів : ЛДУ БЖД, 2012. — [част. 1]. — С. 264-268.

Анотації

Євсюкова Л. С. Професійна підготовка майбутніх бакалаврів техногенної безпеки засобами інтерактивних технологій. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, МОН України, Вінниця, 2013.

У дисертації проаналізовано проблеми професійної підготовки та формування готовності до професійної діяльності майбутніх бакалаврів техногенної безпеки; здійснено аналіз застосування інтерактивних технологій навчання у ВНЗ ДСНС України.

Визначено та теоретично обґрунтовано сукупність організаційно-педагогічних умов (комплексне застосування засобів інтерактивних технологій у навчальному процесі ВНЗ ДСНС України; використання засобів інтерактивних технологій з метою оптимізації фахової підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки; розвиток умінь самостійної діяльності курсантів засобами інформаційного освітнього середовища); вмотивовано і представлено модель; уточнено критерії та рівні професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки засобами інтерактивних технологій.

Експериментально перевірено педагогічну ефективність запропонованої методики. За результатами досліджень розроблено словники-глосарії, методичні рекомендації, дидактичні матеріали для керівників, науково-педагогічного складу і курсантів щодо застосування засобів інтерактивних технологій для підвищення якості професійної підготовки майбутніх бакалаврів техногенної безпеки.

Ключові слова: професійна підготовка, компетентність, техногенна безпека, ДСНС України, засоби, інтерактивні технології.

Євсюкова Л. С. Профессиональная подготовка будущих бакалавров техногенной безопасности средствами интерактивных технологий. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, МОН Украины, Винница, 2013.

В диссертации проанализированы проблемы профессиональной подготовки и формирования готовности к профессиональной деятельности будущих бакалавров техногенной безопасности; осуществлен анализ применения интерактивных технологий обучения в вузах Государственной службы Украины с чрезвычайных ситуаций (ГСЧС) Украины.

Установлено, что обучение и профессиональная подготовка в вузах ГСЧС неразрывно связаны, поскольку эффективность профессиональной подготовки зависит от степени включения курсантов в активную: учебно-познавательную, служебную, общественную и патриотическую, морально-практическую, оздоровительную деятельность, которые, взаимодействуя друг с другой, формируют и развивают целостную личность будущих бакалавров техногенной безопасности.

Определены и подробно охарактеризованы направления профессиональной подготовки будущих бакалавров техногенной безопасности в вузах ГСЧС Украины: в области техногенной безопасности, психологический, правовой, морально-этический,

экономический, экологический, физический, эстетический, гражданско-патриотический.

На основе сравнения понятий «интерактивное обучение», «интерактивные методы обучения», «интерактивные технологии обучения» сделано вывод, что в настоящее время нет единого подхода к их определению. Установлено, что применение интерактивных технологий обучения в вузах ГСЧС Украины способствует формированию навыков и умений как профессиональных, так и общеучебных; выработке жизненных ценностей; созданию атмосферы сотрудничества, взаимодействия, развития мотивации, профессионально важных качеств и профессиональной компетентности будущих бакалавров техногенной безопасности.

Определена и теоретически обоснована совокупность организационно-педагогических условий (комплексное применение средств интерактивных технологий в учебном процессе вузов ГСЧС Украины; использование средств интерактивных технологий с целью оптимизации профессиональной подготовки будущих бакалавров техногенной безопасности; развитие умений самостоятельной деятельности курсантов средствами информационной образовательной среды).

Уточнены критерии (мотивация, профессиональная компетентность, профессионально важные качества) и уровни (низкий (недопустимое) достаточный (минимальный), средний (продуктивный), высокий (поисковый)) профессиональной подготовки будущих бакалавров техногенной безопасности. Разработана модель профессиональной подготовки, которая включает следующие блоки: целевой, содержательно-процессуальный и диагностический. Данная модель базируется на реализации личностно ориентированного подхода, при котором знания, умения и навыки сохраняют важное значение, но уже не как цель, а как средство достижения цели – профессиональной подготовки будущих бакалавров техногенной безопасности к профессиональной деятельности средствами интерактивных технологий в соответствии с требованиями МОН и ГСЧС Украины.

Обосновано комплексное применение следующих средств интерактивных технологий (1. Поддержка лекционного курса (презентации, видео-, он-лайн лекции). 2. Моделирование процессов и явлений. 3. Моделирование технического приема. 4. Моделирование технической системы. 5. Сборники задач, генераторы примеров и задач. 6. Тестовые и контролирующие средства. 7. Справочные системы. 8. Игровые учебные программы. 9. Электронные учебники и электронные учебно-методические комплексы. 10. Экспертные системы. 11. Интегрированные интерактивные комплексы. 12. Мобильные тренажеры.). Спроектированы процесс профессиональной подготовки будущих бакалавров техногенной безопасности (на концептуальном, организационно-технологическом, методическом уровнях). Система мер оптимизации учебно-воспитательного процесса, которые положены в основу авторской технологии организации и управления профессиональной подготовкой будущих бакалавров техногенной безопасности в вузах ГСЧС Украины: проектирование профессиональной подготовки будущих бакалавров техногенной безопасности средствами интерактивных технологий должно проходить в 3 этапа: 1. Базовой подготовки (1-2 курс). 2. Общепрофессиональной подготовки (3 курс). 3. Подготовки по должностному предназначению (4 курс). На каждом из данных этапов целесообразно комплексно использовать определенные средства интерактивных технологий.

Обосновано, что формирование умений и навыков самостоятельной деятельности направлено на привлечение будущих бакалавров техногенной безопасности к самостоятельному, непрерывному пополнению знаний, а также их реализации при решении профессиональных задач.

Опытно-экспериментальная работа проводилась комплексно, в три этапа и включала организационно-педагогические мероприятия по совершенствованию профессиональной подготовки будущих бакалавров техногенной безопасности в вузах ГСЧС Украины. Комбинированное применение теоретических и эмпирических методов исследования, анализ и сравнение полученных результатов позволили качественно решить сложные задачи внедрения и проверки эффективности организационно-педагогических условий и модели профессиональной подготовки будущих бакалавров техногенной безопасности средствами интерактивных технологий. По результатам исследований разработаны словари-гlossарии, методические рекомендации, дидактические материалы для руководителей, профессорско-преподавательского состава и курсантов по применению средств интерактивных технологий для повышения качества профессиональной подготовки будущих бакалавров техногенной безопасности.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, компетентность, техногенная безопасность, ГСЧС Украины, средства, интерактивные технологии.

Yevsyukova L. S. Professional training of future bachelors of technological safety using the means of interactive technologies. – Manuscript

Dissertation for candidate of pedagogical science scientific degree according to the specialty 13.00.04 – theory and methods of professional education. – Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynskiy, Ministry of Education and Science of Ukraine, Vinnitsya, 2013.

In the dissertation problems of professional training and forming of readiness for professional activity of future technological safety bachelors are analyzed; an analysis of using of interactive technologies at higher educational establishments of State Emergency Service of Ukraine is carried through.

A complex of organizational pedagogical conditions is defined and theoretically justified (comprehensive application of interactive technologies in the educational process of higher education in the State Emergency Service of Ukraine; the use of interactive technologies in order to optimize professional the training of future bachelors technological security; development of students' independent activity competence suing the means of informational educational environment); a model is motivated and introduced; criteria and levels of professional training of future bachelors of technological safety using the means of interactive technologies is specified.

Pedagogical effectiveness of proposed methods is experimentally checked. According to the results of research vocabularies-glossaries, methodical recommendations, didactic materials for managers, professors and teachers' staff and students about the use of interactive technologies for increase of quality of professional training of bachelors of technological safety were designed.

Key words: professional training, competence, technological safety, higher educational establishments of State Emergency Service of Ukraine, means, interactive technologies.